

topografisk litteratur, embedsetater, byhistorier, databasen *islandin-ga-bok.is* m. m. Tilsvarende oplysninger er meddelt for dem, der kun har underskrevet. Denne del af værket er en kraftpræstation. Efter de mange sider med enkeltoptagelser følger faksimilegengivelser af hver dokumentside, hvor man får et glimrende indtryk af hver enkelt persons underskrift, der dog for de norske bønders vedkommende ikke er egenhændige. Laksegl kan være vanskelige at fotografere. Niels Duve og det norske Riksarkiv kan være de mange fine optagelser bekendt. Et resumé på fransk indgår i værket, der afsluttes med forfatternes biografier og et navneregister. Med dette enestående værk har dyrkere af forfatningshistorie, mentalitetshistorie, socialhistorie, slægtshistorie, heraldik, bomærker m.m. fået en let håndterlig adgang til et vældigt kildemateriale.

Nils G. Bartholdy

| KÅRE LAURING: *Slaverne dansede og holdt sig lystige – en fortælling om den danske slavehandel*, Gyldendal, København 2014, 368 s., 299,95 kr.

Kåre Lauring har skrevet en spændende og godt formidlet bog om den danske slavehandel. Bogen er inddelt i fire dele, som handler om henholdsvis den europæiske ekspansions historie, etableringen af den danske slavehandel, slavehandlens praktiske gennemførelse og endelig den danske slavehandels ophør i begyndelsen af 1800-tallet.

I bogens første del beskrives den europæiske ekspansion fra den iberiske dominans i 1400- og 1500-tallet over den nordvesteuropæiske dominans i 1700- og 1800-tallet op til den intense rivalisering mellem europæiske kolonimagter, som kulminerede ved Berlin konferencen i 1884. I denne del sætter Lauring rammen for resten af fortællingen. Han understreger, at selvom overskuddet ved slavehandlen var beskedent, var handlen med til at fremme udviklingen af et atlantisk marked, der omfattede det vestindiske sukker og europæiske landbrugs- og industrivarer. Denne udvikling var ikke styret af en overordnet europæisk plan. Kolonialismen skabte sin egen dynamik, som europæerne ikke var i stand til at styre.

Anden del af bogen handler om etableringen af den danske slavehandel, og her får vi først og fremmest en handelshistorisk gennemgang, som bringer os fra de første spæde forsøg på at handle med Guinea i 1600-tallet, dannelse af Vestindisk-guineisk Kompagni i 1674, frisættelsen af handlen i 1754 og op til oprettelsen af det Det kgl. oktrojerede danske Handels-societet i 1765. Den gennemgående fortælling i dette afsnit handler om manglende profit, men via sine tætte

beskrivelser af uenige politikere, lyssky forretningsmænd, skibsforlis og -ulykker, mytterier, slaveoprør, og diplomatiske uoverensstemmelser med afrikanske handelspartnere får Lauring gjort klart, at slavehandlen afhang af forhold, som europæerne havde svært ved at styre, og som gang på gang reducerede den profitmargin, som investorerne håbede på.

Bogens tredje del zoomer ind på slavehandlens praktiske gennemførelse. Her skaber Lauring via et mylder af tætte beskrivelser en fortælling om den intense, trykkende atmosfære, som prægede de danske slavesejladser. Beskrivelserne af afrikanernes lange march ud mod kysten, opkøbet af slaver ved de danske forter, de sygdomme, som ramte slaver og i særlig grad søfolkene, de afrikanske slavers frygt for at blive spist af hvide kannibaler, stanken om bord, vold og overgreb mod slaverne, skibenes fængselslignende indretning og hverdagens kedsomhed formidler tilsammen et billede af, at slavehandlen på én og samme tid var brutal og rutinepræget. De eneste, som satte spørgsmålstegn ved foretagendet, var de slaver, som gjorde oprør. I fjerde del afslutter Lauring sin fortælling med en forholdsvis kortfattet gennemgang af, hvordan den danske slavehandel blev afskaffet.

Forskningen om den danske slavehandel har, ligesom for andre europæiske slavehandelsstater vedkommende, været præget af kvantitative studier af handlens omfang og organisering. I sin fremstilling trækker Lauring på denne kvantitative viden, men han går også et skridt videre. I *Slaverne dansede og holdt sig lystige* ønsker Lauring at fremlægge en bredere, flerlaget fortælling, hvor økonomiske og sociale strukturer og tendenser beskrives i sammenhæng med dagligdagspraksisser og til dels også med forestillingsverdener. Målet er en „samlet fortælling“ (s. 340), og det er et mål, Lauring opfylder ganske godt. Hans fortættede fortælling, som er bygget op gennem rigtig mange enkelthistorier, bringer netop de mange elementer i spil, som karakteriserede slavehandlen. Her går større tendenser hånd i hånd med dagligliv og enkeltskæbner. Det er flot.

Men der er også elementer, der skurrer. Udover at skabe en nuanceret fremstilling af den danske slavehandel, som kan læses både af fagfolk og lægmænd, vil Lauring med sin bog bidrage til debatten om, hvordan vi skal forholde os til vore forfædres deltagelse i slaveri og slavehandel. Han giver et fingerpeg om denne intention ved at dedikere bogen til de „mange afrikanske slaver og europæiske søfolk, der til trods for deres forskellige roller alligevel fandt en fælles grav på det åbne hav et sted mellem Afrika og den 'nye' verden“ (s. 5). Han understreger i indledning og efterskrift, at der døde flere europæiske søfolk på rejsen end afrikanere, og han ærgrer sig over, at den pointe ikke er alment kendt (s. 16-20 og s. 340). Hermed baner han vejen for den

konklusion, han citeres for i forlagets foromtale, nemlig at der ikke er grundlag for at undskylde for det danske engagement i den transatlantiske slavehandel, da alle parter optrådte „lige rædselsvækkende“.

Her vil jeg ikke tage stilling til, om der skal undskyldes eller ej. I stedet vil jeg pege på, at dette fokus på død ikke er helt uproblematisk. *Alle* fortidens mennesker er døde. Derfor må det være relevant at tale om, hvordan livet formede sig for sømænd og slaver, før de døde. Som Lauring forbilledligt viser, var det slaverne, der indsmurt i egen afføring lå i så rå en stank, at skibene kunne lugtes på lang afstand, og det var slavernes oprør, der blev slået ned af matroser og officer, der fra lønningen kunne skyde ned på slavedækket. Det forekommer derfor lidt uklart, hvad formålet er med at sidestille europæiske søfolk og afrikanske slaver i den indledende dedikation. Bogens hovedfortælling vidner netop om, at de to grupper, udover at indtage forskellige roller, også indtog ulige roller. Som Lauring understreger, var slavehandlen ikke kun et spørgsmål om, at europæere stod over for afrikanere, men også om, at europæiske og afrikanske slavehandlere samarbejdede om at købe og sælge afrikanere; sidstnævnte gruppe, altså slaverne, kan dårligt sidestilles med de andre aktører (s. 198), uanset hvad man måtte mene om forsoning og undskyldning.

Det er som nævnt en vigtig pointe for Lauring, at der „i procent døde væsentligt flere søfolk end slaver“ (s. 340), og det er formentlig herfra, Lauring har hentet inspirationen til sin indledende dedikation. Men tal skal bruges varsomt, og Laurings tal er omdiskuterede.

I dansk sammenhæng har Erik Gøbel understreget, at sammenligning af søfolks og slavers mortalitet „is difficult, because the slave mortality rates refer only to the middle passage whereas crew mortality applies to all legs of the triangular voyages, and perhaps even a few desertions are included in the losses“.¹ Den internationale forskning går et skridt videre. Her vises det, at søfolkenes dødelighed var højere på slaveskibe end på andre fartøjer, men det vises også, at når de to gruppers dødelighed sættes i forhold til den tid, de tilbragte om bord, så var slavernes dødelighed højere end sømændenes.² Laurings vurdering af slavernes dødelighed er ydermere påvirket af hans forståelse af den transatlantiske slavehandel, som han beskriver som resultatet af

1 E. Gøbel: „Danish Shipping along the Triangular Route, 1671-1802. Voyages and conditions on board“, *Journal of Scandinavian History* 36, 2 (2011), s. 147.

2 H.S. Klein m.fl., „Transoceanic Mortality: The Slave Trade in Comparative Perspective“, *The William and Mary Quarterly*, 3rd series 58, no. 1 (januar 2001), s. 106. Se også David Eltis: *A Brief Overview of the Trans-Atlantic Slave Trade*, 2007, <http://www.slavevoyages.org/tast/assessment/essays-intro-07.faces> (11-09-2014)

to adskilte handelssystemer, et europæisk og et afrikansk (s. 210-11). Hvis man i stedet anser den afrikanske og den europæiske del af slavehandlen som to sider af samme sag, så bliver det klart, at slavernes dødelighed ikke kan isoleres til selve overfarten. Historikerne Herbert S. Klein og Stanley L. Engerman har da også peget på, at et snævert fokus på „voyage mortality is misleading for an understanding of the full demographic costs of the process of enslavement“.³ Slavehandlen kostede liv ved tilfangetagelsen, under transporten til kysten, på overfarten og ved akklimatiseringen i Amerika. Det anerkender Lauring (f.eks. s. 20 og s. 209), men han bruger ikke rigtig den indsigt i sin præsentation af det kvantitative materiale, som han beskriver som „bemærkelsesværdigt“ (s. 16). Vi finder nok aldrig ud af, hvor mange afrikanere der døde på rejsen fra indlandet ud til kysten, men i en sammenfatning af den nuværende forskning oplyser historikeren Marcus Rediker, at et konservativt estimat ligger på 15 procent.⁴ Faktiske kvantitative data om mortaliteten lige før og lige efter den atlantiske overfart peger ligeledes på, at den var betydelig og i nogle tilfælde på højde med dødeligheden om bord.⁵ For Dansk Vestindiens vedkommende har historikeren Neville Hall vurderet, at ca. en tredjedel af de nyankomne afrikanere døde inden for det første år.⁶ Alt i alt var dødeligheden blandt afrikanske slaver derfor højere end blandt søfolk; og den var et resultat af, at mange aktører, afrikanske og europæiske, kunne se deres fordel i at tilfangetage, sælge og købe mennesker.

Det giver derfor et skævt billede af slavehandlens konsekvenser for de slavegjorte afrikanere og for de danske søfolk, at Lauring ikke har inddraget denne større forståelse af den transatlantiske slavehandel i sin præsentation af det kvantitative materiale. Det er en skam, for det er en god bog, som på fornem vis formidler ny viden om, hvordan slavevejladserne praktisk blev gennemført, om de sømænd, der var involveret, og om nogle af de slaver, som blev dens ofre. Lauring tegner med sin bog et finmasket billede af de komplekse dynamikker og mange aktører, som muliggjorde, at slavehandlen blev gennemført. Og det er en kompleksitet, som bestemt kan være med til at kvalificere forsoningsdebatten i Danmark.

Gunvor Simonsen

³ Sammesteds, s. 96.

⁴ M. Rediker: *The Slave Ship. A Human History*, New York 2007, s. 5.

⁵ H.S. Klein m.fl., „Transoceanic Mortality: The Slave Trade in Comparative Perspective,“ s. 97.

⁶ N.A.T. Hall: *Slave Society in the Danish West Indies. St. Thomas, St. John and St. Croix*, Mona, Jamaica 1992, s. 85.